

מערך שיעור – כיתה א'

הכרות ראשונית עם סיפור החג, מנהגי החג וסמליו.

שיעור 1 – תעודת זהות לחג

הרכבת תעודת זהות לחג: מועד, חודש, מצוות, מנהגים.

שיעור 2 – חנוכת בית המקדש וחודש כסלו

משמעות המושג 'חנוכה', חודש כסלו ופעילות יצירה.

שיעור 3 – סיפור על חפץ/ מנהג משפחתי לחנוכה, שירים מומחזים

הצגת סיפורים על חפצים משפחתיים הקשורים לחג, והמחזת שירי חנוכה.

שיעור 1 – תעודת זהות לחג

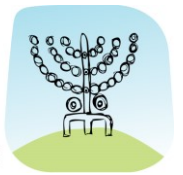
(ניתן לפצל לשני שיעורים)

הנחיה למורה

- סעיף 1-2,4 – הוראה פרונטלית.
- סעיף 3 – עבודה בקבוצות.

1. **פתיחה:** נשאל: מה אנו חוגגים בחג החנוכה?
2. **הכרות עם סיפור חג חנוכה דרך סמלי החג** - על הלוח יודבקו סמלים מצוירים: מכבים, יוונים, חנוכיה, כד שמן, בית המקדש, מנורה, חנוכת בית, יהודה המכבי, נרות.
 - המורה תספר את סיפור החג (ע"ב סיפור החג המצורף/ נוסח אחר).
 - כאשר מגיעים לאחד מסמלי החג – המורה תצביע על הסמל.
3. **תעודת זהות לחג במעגל הקבוצתי** – התלמידים יצבעו ציורים של מנהגי וסמלי החג השונים.
4. **תעודת זהות לחג במעגל הכיתתי** – כל תלמיד יספר על התמונה שקיבל – מה מצויר ומהו המנהג. המורה תשלים את המידע לפי הצורך (המנהגים והסמלים) (כולל הסברים) בנספח.

סיפור חנוכה/ עובד ע"י מלכה האס, שדה אליהו

להם: "שמעו את פקודת אנטיוכוס לכל היהודים: אסור לכם לעשות ברית לתינוקות! אסור לכם ללמוד תורה! אסור לכם לשמור את השבת! אסור לכם להתפלל אל ה'! ועכשיו גשו הנה והשתחוו לפסל!"

שקט... כל אנשי מודיעין עמדו סביב. איש לא נע ולא זע. ופתאום קרא מתתיהו הזקן בקול גדול: מי לה' אלי!" מתתיהו קפץ קדימה, הרג את הפקיד היווני, הפיל את הפסל ושבר אותו לרסיסים.

מתתיהו אמר לבניו ולכל אנשי מודיעין: "אנחנו לא נשמע בקול המלך אנטיוכוס! אנחנו לא נהיה כמו יוונים! בואו נסתתר במערות, שם נוכל ללמוד תורה והיוונים לא ימצאו אותנו ושם נוכל ללמוד להלחם!"

כל אנשי מודיעין שמעו בקול מתתיהו: הם עזבו את הבתים, השדות, הכרמים והבוסתנים והלכו להסתתר במערות שבתוך ההרים. שם הם למדו תורה, שמרו את השבת, התפללו לה' ושם הם התכוננו למלחמה והתאמנו כדי לגרש את היוונים מהארץ. מתתיהו היה זקן מאד. הוא אסף את כל היהודים במערה ואמר להם: "יהודה המכבי, הוא החכם והאמיץ בין הבנים שלי. כאשר אמות הוא ינהיג אתכם במלחמה נגד היוונים - ואתם תשמעו בקולו."

המלך אנטיוכוס כעס מאד שהיהודים לא רוצים להיות כמו היוונים ולכן שלח עוד חיילים ועוד פילים כדי להלחם ביהודים ולהכריח אותם להיות כמו היוונים. יהודה המכבי אסף את כל היהודים במערה ואמר להם: "אנחנו נלחם ביוונים ונגרש אותם מהארץ! ועכשיו נתפלל כולנו ביחד לה' שיעזור לנו. אנחנו מעטים והיוונים רבים ויש להם פילים וכלי מלחמה". בזמן בו

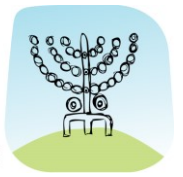
לפני שנים רבות, כשבית המקדש עוד היה קיים, נהגו הכהנים להדליק את **מנורת הזהב** בכל יום. יום אחד, הגיעו היוונים וכבשו את הארץ. היוונים, אשר לא הכירו את ה', התפללו לפסל עשוי אבן. הם לא למדו תורה ולא שמרו את השבת, ורצו שכולם יהיו יוונים כמוהם. למלך היוונים קראו המלך אנטיוכוס.

אנטיוכוס שלח את החיילים שלו לכבוש את ירושלים. החיילים היוונים לבשו שריוני ברזל וחבשו קסדות ברזל. היו להם חרבות ארוכות ומגנים עגולים והם רכבו על פילים עצומים וכבדים. היוונים הגיעו עד לבית-המקדש, נכנסו עם הפילים לחצרות של בית המקדש, ורמסו כל דבר שעמד בדרכם. הם הוציאו את מנורת הזהב מבית המקדש ולקחו איתם את כל הכלים העשויים כסף וזהב, הורידו את הפרוכת ואת השטיחים היפים, את כדי החרס, המלאים שמן זית, העמידו פסל יווני.

המלך אנטיוכוס פקד פקודה לכל היהודים, וכך אמר: "מעכשיו כל היהודים צריכים להיות כמו היוונים! אסור לכם לעשות ברית מילה לתינוקות! אסור לכם ללמוד תורה! אסור לכם לשמור את השבת אסור לכם להתפלל לה'! מעתה כל היהודים צריכים להתפלל לפסל היווני. מי שלא יעשה כן ימות. המלך אנטיוכוס שלח את שליחיו לכל הכפרים בארץ כדי להודיע את הפקודה שלו. אחד הפקידים היוונים הגיע למודיעין, שם גרה משפחה של כוהנים שעבדו בבית המקדש. אבי המשפחה היה זקן חכם ששמו מתתיהו הכהן. למתתיהו היו חמישה בנים: יוחנן, שמעון, יהודה, אלעזר ויהונתן. כולם עבדו בשדות ובכרמים ובבוסתנים. כולם למדו תורה.

כשהגיע הפקיד היווני למודיעין, הוא העמיד את הפסל באמצע הכפר וקרא לכל אנשי מודיעין להתאסף סביב לפסל ואמר

לתוך הספלים של מנורת הזהב. חיפש יהודה בכל בית המקדש, וחיפשו איתו כל האחים, עד שמצא יונתן כד אחד מלא שמן זית זך, חתום בחותמו של כוהן גדול, והיה בו שמן שמספיק להדליק את המנורה ליום אחד. יהודה יצק את השמן מן הכד לתוך הספלים של מנורת הזהב, והדליק את האש בפתילים. כל היהודים, האבות, האמהות והילדים, הסבים והסבתות ראו את הנרות הנוצצים במנורת הזהב וכולם התפללו ושרו ושמחו בחנוכת בית המקדש.

בבוקר בא יהודה המכבי לבית המקדש והנה קרה נס: השמן מן הכד המשיך להבעיר את הנרות הנוצצים ומנורת הזהב המשיכה להאיר. בכל יום באו היהודים לבית המקדש ובכל יום ראו את הנרות הנוצצים במנורת הזהב הקדושה. שמונה ימים נמשכה חגיגת חנוכת בית המקדש. שמונה ימים המשיך השמן מן הכד להבעיר את הנרות במנורת הזהב. עד שהכהנים כתשו זיתים והוציאו שמן זית זך חדש, ומלאו בו כדים רבים חתומים בחותמו של כוהן גדול.

בכל שנה ושנה היהודים מדליקים **נרות** חנוכה. כל יום מוסיפים נר אחד עד שדולקים **בחנוכה** שמונה נרות המזכירים את הנס של כד השמן שהספיק להבעיר שמונה ימים את הנרות במנורת הזהב הקדושה בחנוכת בית המקדש.

היהודים התפללו יחד במערה, שמעו מרחוק שיירה מתקרבת. אלו היו החיילים היוונים, חבושי קסדות וחמושי חרבות ומגנים, שרכבו על פילים בדרך העולה לירושלים. כאשר השיירה של היוונים עברה במעבר הצר בין ההרים צעק יהודה: "מי לה' אלי!". פתאום פרצו היהודים מן המערה החוצה ודקרו את הפילים מלמטה בכידונים. הפילים נעצרו במעבר הצר שבין ההרים, היוונים התבלבלו ונבהלו. היהודים נלחמו בהם ונצחו אותם וגרשו אותם מהארץ. אז קרא יהודה המכבי: "ה' עשה לנו תשועה גדולה! ה' נתן רבים ביד מעטים! ועכשיו נעלה כולנו לירושלים ונטהר את בית המקדש כדי שנוכל להתפלל שם לה' ולהודות לו."

היהודים עלו לירושלים ובאו לבית המקדש שהיה כולו מזוהם ופסל עמד בתוכו. הם נפצו את הפסל לרסיסים, הוציאו את הלכוך של הפילים, עזרו לנקות ולתקן את בית המקדש. כאשר בית המקדש היה נקי וטהור הזמין יהודה המכבי את כל היהודים ל**חנוכת בית המקדש**. היהודים לבשו בגדי חג ובאו לבית המקדש בשירים ובמחולות.

יהודה המכבי ערך את הפתילים בספלים של מנורת הזהב כדי להדליק אותה שוב ביום חנוכת בית המקדש, אך לא מצא שמן זית זך חתום בחותמו של כוהן גדול, שרק אותו מותר לצקת

מנהגים וסמלים בחג (לפי א'-ב') - רקע למורה (ניתן לבחור)

1. **אנטיוכוס** - אנטיוכוס הרביעי (אפיפנס), המלך היווני שנגדו ונגד גזרותיו נלחמו המכבים.
2. **בית המקדש** - בית המקדש השני הוקם על פי מסורתנו בשנת 516 לפנה"ס על ידי שבי ציון מגולת בבל. הוא הבית שטוהר על ידי יהודה המכבי וצבאו בשנת 164 לפנה"ס.
3. **דמי חנוכה** - מנהג עתיק במערב אירופה לחלק לילדים מטבעות כסף.
4. **"הנרות הללו"** - הברכה הנאמרת לאחר הדלקת נרות החנוכה. מקורה במסכת סופרים.
5. **ויטראז'** - קישוט לחנוכה.
6. **חנה ושבעת בניה** - מסורת (חשמונאים, ב', ז') על קידוש שם אלהים על ידי האם ושבעת בניה, שסירבו להפר את מצוות האל לאכול בשר חזיר ולהשתחוות לפסל. הבנים הוצאו להורג בנוכחות האם.
7. **חנוכיה** - המנורה שבה מדליקים את נרות חנוכה. השם חנוכיה ניתן ל"מנורת-חנוכה" (השם שהיה נפוץ בגולה) רק בסוף המאה התשע עשרה בירושלים, בידי חמדה בן יהודה אישתו של אליעזר בן יהודה, מחייה השפה העברית.
8. **חשמונאים** - אחד משמותיה של משפחת מתתיהו ובניו. יתכן כי מקורם השם הוא מהכפר המקראי חשמון שנחלת יהודה (יהושע, ט"ו, כ"ו). מתתיהו ובניו היו ממשפחות הכהנים ששירתו בבית המקדש במשמרת יהויריב. שושלת החשמונאים שלטה ביהודה למעלה ממאה שנה (167-63 לפנה"ס).
9. **יהודה המכבי** - מצביא המרד החשמונאי ומטהר המקדש. נהרג בקרב אלעשה (161 לפנה"ס).
10. **יהודית** - אחד מן הספרים החיצוניים. היום השביעי של חנוכה נקשר במסורתנו בספר זה המספר אודות יהודית שהמיתה את הולופורנס שר צבא נבוכדנצר והצילה את עמה מתבוסה. בעדות שונות נוהגת סעודת נשים ביום זה בה מרבים במאכלי גבינה לכבוד יהודית שהאכילה את הולופורנס גבינה לפני שכרתה את ראשו וכן לזכר יעל שהישקתה את סיסרא בחלב במקום מים לפני שהרגה אותו.
11. **כד קטן** - הגירסא העברית-ציונית ל"פך השמן" עליו מסופר במסכת שבת בתלמוד הבבלי, ששמנו הספיק לשמונה ימים.
12. **כסליו** - החודש השלישי בשנה. (התשיעי לפי המניין המקראי המתחיל בניסן). בחודש זה חג החנוכה.
13. **לביבות** - מאכל שלפי המסורת נהוג לאכלו בחנוכה. עשוי מתפוחי אדמה.
14. **מעוז צור** - פיוט שנוהגים לשיר לאחר הדלקת הנרות.

15. **מתתיהו** - אבי שושלת המכבים.
16. **מודיעין** - עיר הולדתם של המכבים.
17. **מנורת המקדש** - המנורה עמדה במשכן ולאחר מכן בבית המקדש הראשון והשני. החנוכה מסמלת את הדלקת הנרות מחדש במנורה בידי החשמונאים.
18. **נרות** - שמונה נרות שמדליקים בחנוכה לזכר נצחון המכבים על היוונים.
19. **נס** - לפי המסורת נעשה נס בחנוכה כשנמצא פך שמן בבית המקדש לאחר שחרורו בידי המכבים. השמן היה מיועד להספיק ליום אחד אבל הוא הספיק לשמונה ימים.
20. **סביבון** - כלי משחק שנהוג לשחק בו בחנוכה. על גביו כתובות המלים "נס גדול היה פה" בגולה היה נהוג לכתוב "נס גדול היה שם". את השם הציע בילדותו איתמר בן אב"י בנו של אליעזר בן יהודה מחייה הלשון העברית.
21. **סופגניות** - מאכל לחנוכה עשוי מבצק ומטוגן בשמן.
22. **ספרי המכבים** - או ספרי החשמונאים. ארבעה ספרים שונים שיצאו בתקופת ממלכת החשמונאים. ספרי המכבים א' ו-ב' מספרים מהיבטים שונים את סיפורה של מלחמת המכבים.
23. **"על הניסים"** - תפילת על הניסים נוספת בחנוכה לתפילת שמונה עשרה (התפילה המרכזית של היום) ובברכת המזון. (התפילה נאמרת גם בפורים) ומסופר בה סיפור פורים ועל הנסים ועל הפורקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל הנפלאות ועל הנחמות ועל המלחמות, שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה.
24. **פך השמן** - הכד הקטן שנמצא בבית המקדש בידי החשמונאים (ראה ערך "נס").
25. **פיל** - החיה שהיוונים השתמשו בה במלחמותיהם, הטנק של הימים ההם.
26. **פרסום הנס** - המצווה היא לפרסם את הנס ברבים, לכן נוהגים להניח את החנוכה בחלון הבית או בפתח, כדי שיראו מבחוץ.
27. **שמונה ימים** - שמונת ימי חג החנוכה.
28. **שמן זית** - השמן שבו נעשה נס חנוכה ושבנו נהגו להדליק את הנרות.
29. **שירי חנוכה** - הציונות ראתה בחג החנוכה את אחד מן החגים החשובים ביותר ולכן נכתבו לחג זה בעת החדשה יותר שירים מאשר לכל חג אחר. נזכיר חלק מן השירים: באנו חושך לגרש, נר לי נר לי, כד קטן, נרותי הזעירים, אנו נושאים לפידים ועוד רבים רבים אחרים.

שיעור 2 – חנוכת בית המקדש, חודש כסלו ופעולת יצירה

הנחיה למורה

- סעיף 1-3 – הוראה פרונטלית.
- סעיף 4 – עבודה בקבוצות.

1. דיון על השם 'חנוכה' והקשר שלו לחג. נשאל:

- האם מישהו/ מישהי עבר/ה דירה בשנים האחרונות?
- מה היו השלבים השונים של המעבר?
- **נספר** שכאשר גומרים לבנות בניין ציבורי (בית ספר, מתנ"ס או בניין משרדים), לבנות ספינה חדשה או לסלול כביש, נהוג לעשות טקס של חנוכת הבניין או הכביש. לפעמים גם עושים מסיבה – מסיבת חנוכת הבית לאחר שעוברים לבית חדש. השם חנוכה בא מהמילה לחנוך, שפירושה להפוך לשמיש, להכניס לשימוש משהו חדש או מחודש (לפעמים אנחנו אוהבים לחנוך גם זוג נעליים או בגד חדש, או לחנוך מכשיר חדש שקיבלנו).
- לחג קוראים חג החנוכה. מה חנכו בחג החנוכה?
- למה עשו טקס חנוכה ומסיבה לבית למקדש? (השמחה של המכבים ושל העם היתה כל-כך גדולה, שהם עשו מסיבה גדולה לחנוכת בית המקדש. את השמחה הזאת והמסיבה הזאת אנו חוגגים כל שנה וקוראים לחג חג החנוכה)

2. חודש כסלו – נשאל: באיזה חודש חוגגים את חנוכה? מהו מזג האוויר בתקופה זו בשנה?

- נספר לתלמידים: **כסלו** הוא החודש השלישי בלוח העברי במניין החודשים המתחיל בתשרי, והתשיעי במניין החודשים המקראי המתחיל בניסן. חודש כסלו נזכר במקרא פעמיים בשמו, פעם אחת בזכריה ופעם שניה בנחמיה.
- בדרך כלל סוברים שככל החודשים, שמו של החודש הובא מבבל, ומקורו במילה הבלית 'כיסלימו' שפירושה עבה כי החודש מעובה בגשמים. יש הדורשים את השם כסלו מלשון כָּסַל או כְּסֵלָה, מילים שפירושם "תקווה", וכוונתו תוחלת לגשמי החורף. "כסיל" הוא גם שמה העברי של קבוצת הכוכבים אוריון הזורחת בשמים בעיקר

בחודש זה. בביתא ישראל החודש נקרא כיסלו.

3. עבודה בקבוצות - יצירה לחנוכה.

הפעילות מתקיימת בתחנות, בכל תחנה פעילות יצירה שונה ומגוונת. הצעות לתחנות:

- **ויטראז'ים לחלונות משקפים** - מצלמים (מראש) ציורים הקשורים לחנוכה (נרות, סביבונים וכו') על נייר שקף, התלמידים צובעים את הציורים.
- **קישוט לחלונות מבריסטול שחור וצלופן** - לצורך כך יש לגזור נייר בריסטול שחור בצורה שנבחרה מראש, בשטח שנגזר מדביקים נייר צלופן צבעוני.
- **הכנת נרות שמן מחימר** - יצירת קערות קטנות המתאימות לשמן + פתיל כפי שנראו נרות בעבר. בשלב ראשון יש ליצור את הכלי מהחימר, אחר כך יש לחכות ליבוש ולהכניס שמן ופתיל מתאים. (ציוד דרוש- חימר, פתילים לנרות, שמן).
- **הכנת סביבונים** - יש לצלם מראש על נייר בריסטול צבעוני, התלמידים ידביקו את הסביבון בהתאם להוראות. (ציוד: דבק לבן או סטיק, צילומים של הסביבונים).
- **הכנת חנוכיות מחומרי מיחזור שונים.**
- **הכנת למפיונים (פנסים מקושטים) מבקבוקי ליטר וחצי** - חותכים בקבוקי שתיה לחצי, את הבקבוקים מקשטים בעזרת מדבקות. בסיום ניתן למלא בחול ולהכניס נר לקבלת לפיד.

4. הנחיה למשימת בית - להביא לשיעור הבא חפץ משפחתי הקשור לחנוכה. יש לבקש מההורים

לכתוב יחד עם התלמידים את סיפור החפץ (פסקה אחת).

שיעור 3 – חפץ חנוכה משפחתי ושירי חג

הנחיה למורה

- סעיף 1,3 – הוראה פרונטלית.
- סעיף 2 – עבודה בקבוצות.

1. **חלופה א' – הצגת סיפורים משפחתיים על חפצי חנוכה (סביבון/ חנוכיה/ מנהג משפחתי) – נסדר את החפצים השונים ברחבי הכיתה, כולל פסקה המתארת את הסיפור המשפחתי. נבקש מהתלמידים לעבור בין החפצים ולבחור סיפור אחד שמצא חן בעיניהם. לאחר שמסתובבים בין החפצים, נבקש מ-3-4 תלמידים לספר איזה חפץ מצא חן בעיניהם ומדוע. ניתן לבקש מהתלמיד שהחפץ שלו, לספר עוד על החפץ.**
חלופה ב' – 'האור שבי'. כל תלמיד בתורו עומד ליד הלוח. נבקש מהתלמידים להגיד דברים טובים על התלמיד, ונכתוב סביבו (על הלוח). לאחר 3-4 מחמאות, נצלם את הילד (שסביבו המחמאות), ונעבור לתלמיד הבא. ניתן לשלוח להורים ולתלות בכיתה.
2. **המחזת שירי חנוכה:** כל קבוצה (ארבע קבוצות) תקבל שיר חנוכה (אפשר להשמיע או לחלק את מילות השיר), ותמציא תנועות לשיר (מעין המחזה) הקשורות למילות השיר. רשימת שירים משירונט: <http://shironet.mako.co.il/html/indexes/works/9.html>. (ניתן להביא חומרי יצירה ולהכין תחפושות)
3. **כל קבוצה תציג בתורה את השיר שלה** (כולל תנועות) כאשר השיר מושמע ברקע (ניתן להזמין את שאר הילדים לעשות את התנועות לפי הנחיית הקבוצה המציגה).

